

ANADOLU TÜRK KÜLTÜRÜNDE KADINLAR TARAFINDAN TESİS EDİLEN TASAVVURÎ AKRABALIKLAR

Metin ÖZARSLAN, Hicran KARATAŞ

Özet: Akrabalık, sosyal bir varlık olan insanın, fiziksel, sosyal ve kültürel varlığını mümkün kılmak adına geliştirdiği organik yapılardır. Akrabalıklar temelde kan ve evlilik yoluyla tesis edilmekle birlikte, son minvalde de sanal yakınlaşmalar yoluyla mümkün olmaktadır. Geleneksel çevrede halkın, hayatı yazılı belgelere dayalı olmayan bir dizi şifahî antlaşma ve uygulamalar esasına dayalı olarak sürdürülür. Bu neviden antlaşmalar arasında değerlendirilebilecek olan tasavvurî akrabalık sistemlerinin kimi örneklerinin kadınlar tarafından tesis edildiği vakadır. Türk kültüründe kadınlar arasında tesis edilen sosyal yardımlaşma ve dayanışma kurumları ve akrabalık olarak kardeşlikler sosyal hayat içinde önemli bir yere haizdir. Kana ve evlilik bağına dayalı olmaksızın tesis edilen “ahretlik”, “örüden tutma kardaş”, “süt kardeşliği” kadınlar arasındaki şifahi antlaşmalar ve ritüeller eşliğinde tesis edilen kardeşlik kurumlarıdır. Bu çalışmanın konusu, Türk kültür ekolojisi bağlamında kadınlar arasında tesis edilen kardeşlik bağlarını değerlendirmek, müşterek özelliklerine dikkat çekmek olacaktır.

Anahtar kelimeler: Akrabalık, sanal akrabalık, sosyal organizasyon, evlilik, Türk kültürü.

The Artificial Kinship Organizations Formed by Women in Anatolian Turkish Culture

Abstract: Kinship, which makes possible social and cultural existence of man who is both social and cultural being is an organic structure. There are some kind of intimacies named fictive ones alongside kinships those are based on blood and marriage. In traditional societies, people’s lives are primarily based on verbal agreements. The sisterhood ties as cooperation institutions which are formed among women in Turkish culture, have an important place in the social life. The sisterhood institutions such as “ahretlik”, “örüden tutma kardaş”, “süt kardeşliği” are not based on real kinship and are formed through the verbal agreements and rituals among women. The aim of this study is to discuss the sisterhood ties formed among women in Turkish and to point out the similarities of them in the framework of Turkish cultural ecology.

Key words: Kinship, artificial kinship, social organization, marriage, Turkish culture.

Giriş

Toplumun bir bireyi olarak insan sosyalleşme sürecine öncelikle, dünyaya gelmiş olduğu ailesinin içinde başlamaktadır. Yeryüzündeki tüm varlıkların müşterek özelliği olan sosyalleşme süreci, insan özelinde yalnızca fizyolojik ve içgüdüsel bir ihtiyacın eseri olarak tesis edilmemektedir. Bu yönüyle insanın sosyalleşme sürecine düşünsel ve kültürel kimi kurumların da dâhil olduğu

görülmektedir. İnsanın doğaya karşı mücadelesinde uyumlanma gerekliliği hâsıl olmaktadır. İnsanın en önemli hassasiyetlerinden biri olarak karşımıza çıkan “uyum” insanın doğaya karşı mücadele sürecinde, karşılaştığı sorunlara karşı esnek çözümler üretebilmesini zorunlu kılmaktadır. “Geniş toplumsal gruplar hâlinde yaşamak ve işbirliği yaparak çalışmak için birçok insanın faaliyetlerini koordine etme yeteneğimiz insan uyumunun hayati parçasıdır. İnsan uyumu nihai hedeflerine ulaşmak için akrabalık grupları içinde örgütlenme, evlenme, hane birliği oluşturma ve akrabalık bağlarını, diğer ilişkilerini kullanma şekillerinden ibarettir” (Bates, 2009, s. 272).

Ekseriyetle sosyal organizasyonların temelini oluşturan bu neviden kurumların başında evlilik gelmektedir. O hâlde denilebilir ki, insanlar tarafından tesis edilen akrabalık bağları sosyal organizasyonun sürekliliğini teminat altına almak üzere geliştirilmiş şifahi veya yazılı kontratlar statüsündedir. Morgan (1871, s. 10) tarafından akrabalık, ferdin yani egonun merkezinde olduğu, üremeye bağlı olarak evlilik kuralının uygulanmasını takiben ortaya çıkan ve kan bağıının resmi veya kültürel ifadelerini ihtiva eden, ailenin tarihi kadar arkaik yapıdaki yakınlıklar şeklinde tanımlanmıştır. Diğer yandan, Lowie (1920, s. 80) ise akrabalık sistemlerini, bireyin anne ve baba tarafından yakınlarına karşı davranışlarını düzenleyen ve belirleyen gerek kan yoluyla gerekse de evlilik bağıyla tesis edilen kazanımlar olarak tanımlamaktan yanadır. Bu kazanımlar, hukuk kurallarıyla düzenlendiklerinden ferdin kime ne kadar yakın olduğunu, kime nasıl davranması gerektiğini ve kimlerin kendisine tabu olduğunu belirleyici donanımlardır.

Akrabalık sistemlerinin çözümlenmesi üzerine ilk denemeler arasında yer alan McLennan (1886, s. 83), insanlık tarihinin erken dönemlerinde akrabalıkların veya bu neviden bir yakınlaşma tasavvurunun mevcut olmadığını haber verdiği çalışmasında, akrabalık bilincinin, bireyler arasındaki kan bağıının farkındalığına bağlı olarak geliştiğini bildirmektedir. Bu dönemde kan bağı kadınlar üzerinden takip edilmekteyken, soy zinciri de yine bu yol üzerinden bilinmektedir. Akrabalık tasavvurunun kültürel evrimindeki bir diğer dönüm noktası ise sosyalleşme sürecinde halk hukukunun mevcudiyeti olmuştur. Sosyal grubun üyelerinin halk hukuku karar alma mekanizmalarına tabi olmalarını takip eden süreçte, dış evlilik [exogami] kuralı yerleşik hâlini almış, bu noktada akrabalıklarda da yakınlıkların hudutlarını belirleyen kural ve uygulamalar teşekkül etmiştir (McLennan, 1886, ss. 84-85, 142). Akrabalıkta soy çizgisinin baba üzerinden takip edilmesinin miladı ise fizyolojik babalık olgusunun keşfidir. Biyolojik babanın bilinmesiyle birlikte akrabalıkta hem baba yanlı soy çizgisi hem de ana yanlı soy çizgisi takip edilmeye başlanmış olmalıdır.

Radcliffe-Brown (1952, s. 51), çekirdek aileyi de içine alarak gerek kan gerekse de evlilik bağıyla oluşan tüm yakınlaşmaları topluca akrabalık olarak

adlandırmaktadır. Çalışmasında farklı cinsiyetlerden iki bireyin evlenmesini aile kurumunun tesis edilmesi için yeterli unsur olarak görmeyen Radcliffe-Brown (1952, s. 51), akrabalık sistemlerinin teşekkül etmesi için evlilikle kurulan birlikteliklerin çocuk sahibi olması gerekliliğine dikkat çekmektedir. Yine aynı çalışmasında evlilik yoluyla tesis edilen akrabalıklar vesilesiyle bireylerin, kimi sosyal hedefleri gerçekleştirmek üzere birleştiklerini, bu birleşmeyle iki grubun üyelerinin bir grup olarak tek bir bütün hâlini aldığını ifade etmektedir. Bu birleşmede, tüm üyeler birbirlerine belirli hak ve sorumluluklarla bağlanmış olmakla birlikte belirli davranış ve tutumları sergilemekle yükümlü hâle gelmektedirler. Radcliffe-Brown (1952, ss. 51-52, 63), birbirlerine belirli hak ve sorumluluklar paralelinde bağlanan, her bir üyenin statüsü gereğince diğer bireylere karşı sergilemek durumunda olduğu davranış ve tutumları haiz olduğu kan veya evliliğe dayalı olarak bir araya gelen bu yeni yapıyı “akrabalık sistemi” olarak adlandırmaktadır.

Akrabalık sistemleri üzerine sıklıkla atıfta bulunulan bir diğer çalışmada Murdock (1949, ss. 92-93), akrabalığı bireylerin birbirlerine olan yakınlıklarının karmaşık bir şekilde kenetlendiği ve dallanıp budaklandığı yapılandırılmış sistemler şeklinde tanımlamaktadır. Bu bağlamda belirli bir yakınlık bağı, diğerlerine oranla izole edilmiş durumdadır. İzole edilen yakınlık bağı sayesinde bir birey üyesi olduğu sosyal grubun yalnızca belirli üyelerine karşı ekstra hak ve sorumlulukları haiz olmakta ve belirli servisleri yerine getirmekle yükümlü bulunmaktadır. Bir akrabalık sisteminin çekirdeğini oluşturan aile ise akrabalık sistemine dâhil olan diğer ailelerle ilişkilerin organize edildiği merkez durumundadır. Zira, birey akrabalarını tanımlamayı, yakınlık derecelerine göre gerekli davranış ve tutumları sergilemeyi kendi çekirdek ailesiyle olan kültürlenme sürecinde öğrenmektedir. Buradan hareketle, akrabalık sistemlerinin evrensel bir değer olarak kültürler arası bir sosyal yapılanma olduğunu, buna karşılık kültürler arası çerçevede göreliliğin ailenin işlevleri ve görevleri noktasında belirlendiğini ifade etmek gerekmektedir. Başka bir deyişle, evrensel bir değer olarak ailenin görevleri ve işlevleri, akrabalık sistemlerinin kültürler paralelinde çeşitlenmesinin ana nedenidir. Bu işlevler sırasıyla ekonomik işbirliği [economic cooperation], ev içi rutinlerin kotarılması [household routines], cinsel ilişkinin sürekliliği [sex], üreme [reproduction], çocukların bakımı [child care], eğitimin sürekliliği [education] şeklindedir. Söz konusu fonksiyonların kotarılması gerekliliği, akrabalık sistemlerinin geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır.

Bu hususta, akrabalık bağlarının temelde bir sosyal grubun ekonomik varsılığının sürekliliğini garanti altına almak üzere geliştirilmiş olduğunu ifade eden Bloch (1973, ss. 75-86), akrabalık bağlarının tarım ve hayvancılığa dayalı ekonomilerde mevcut işlerin kotarılması için zorunlu bir gereklilik olduğuna dikkat çekmektedir. Bu açıdan ele alındığında gerek kan bağına dayalı olanlar,

gerekse de evlilik yoluyla tesis edilen tüm akrabalıklar sosyal grubun kotarmakla yükümlü olduğu işlerde yardımcı olması beklenen kişiler durumundadırlar. Başka bir ifadeyle söylemek gerekirse, akraba olarak tasavvur edilen bireylerin her biri sosyal dayanışma ve işbölümünde karşılıklı olarak birbirine karşı hak ve sorumluluklar zincirinin halkaları durumundadırlar (Bloch, 1973, s. 79).

Kültürlerarası farklılıklar temelinde, terminoloji ve yakınlık algısı esasında farklılıklar arz etmekle birlikte akrabalık evrensel bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır. Akrabalıkların sınıflandırılmasında soy çizgisi ve sıralamadan ziyade sosyal grubun üyelerinin birbirlerine olan yakınlıklarını belirleyen tutum ve davranışlarının esas alınması gerekliliğine ilk dikkat çeken Rivers (1914) olmuştur. Akrabalık terminolojilerinde mevcut terimler, bireyin sosyal organizasyon içindeki konumunu belirlediği gibi, söz konusu organizasyon içinde konuşlanmış diğer bireylerle olan bağların yakınlığını da belirleyici durumdadır. Bu yakınlıklara paralel olarak, bireyin davranışlarının, tavır ve tutumlarının da şekillendiği bilinmektedir. “Akrabalık terimleri, biyolojik akraba tiplerinin tersine, yerel taksonomilerin parçasıdır. Bunlar, algılanan farklılıklar ve benzerlikler temeli üstünde akrabalık ilişkilerinin dünyasını kültüre özgü bölme yollarıdır” (Kottak, 2001, s. 413). Bu cümleden olarak birçok kültürde, anne tarafındaki akrabalar ile baba tarafındaki akrabalara karşı olan tavır ve tutumların görece farklılaştığı görülmektedir. Tam da bu nedenle bireyin anadilinde de babayanlı ve anayanlı akrabaları yakınlık derecelerine göre tanımlayan adlandırmalar mevcuttur.

Kan bağı ile kurulan akrabalıklardan farklı olarak, evlilik yoluyla tesis edilen akrabalıklarda gerek Anadolu sahasında gerekse de genel perspektifte Ortadoğu ve Akdeniz havzası kültürlerinde iki bireyin hayatlarını birleştirmelerinden öte, ailelerin birleşmesi düşüncesi yer almaktadır. Bu yönüyle evlilik bağıyla tesis edilen akrabalıklarda, evliliğe muhatap olacak bireylerin yakınlıklarının birbirlerini seçmesi durumu hâsıl olmaktadır. “Ortadoğu kültürlerinde zengin veya fakir; geniş veya çekirdek aile, hemen hemen tüm aileler genelinde evlilik iki bireyin birlikteliğinden ötede anlamlar ifade etmektedir. Evlilik, evlenen bireylerden ziyade onların akrabalarını birleştiren bir kurumdur” (Bates, 2001, s. 212).

Bilindiği kadarıyla sosyal organizasyon içinde en önemli akrabalıklar kan bağına dayalı olarak tesis edilenlerdir. Kan bağına dayanan akrabalıklara ilaveten sosyal organizasyon içinde belirleyici bir diğer yakınlık şekli de evlenme yoluyla kurulanlardır. Bu neviden akrabalıklara Türk kültür çevresinde “hısımlık” [affinal relatives] denilmektedir. Hısımlıkta, mevcut olan akrabalık evlilik bağına dayalı olarak tesis edilmiş bulunmaktadır. Bu cümleden akrabalıklar çoğunlukla, birey üzerinde hayat boyu bağlayıcı etki sahibi olmakla birlikte, bireyin kiminle büyüyeceğinden, kimleri kendisine yakın

hissedeceğine, kimlerle evlenebileceğine kadar birçok alanda belirleyici unsur durumundadır. Bates (2001, s. 202), Ortadoğu merkezli malum çalışmasında, Türkiye’deki akrabalık terminolojisinin bireyin davranış, tutum, tercihlerini nasıl etkilediğinden bahsederken, genelleme yaparak bu neviden bir terminolojinin, dünyanın tüm kültürlerinde görelî olarak değiştiğini, hatta endüstriyel toplumlarda dahi benzer etkileri olduğunu haber vermektedir. Aynı çalışmasında, akrabalık bağlarının bir bireyin başka bir bireye yakınlığını belirleyen akrabalık terminolojisinde mevcut elementlerin, söz konusu fertlerin birbirlerine nasıl davranması gerektiği, karşılıklı etkileşimin ve iletişimin nasıl olacağı, karşılıklı beklentilerin neler olduğunu ve dahası bireyin hak ve sorumluluklarını belirleyici olduğunu bildirmektedir. “Akrabalık sisteminin esnekliğinin bireylere akrabaları olarak kimi istediğini veya istemediğini seçme hakkı tanısı da, o insana karşı nasıl davranacağına karar verme izni vermez” (Nuttal, 2000, s. 45). Akrabalık terminolojisindeki terimlerin sosyal-kültürel açıdan okunması vasıtasıyla “kişinin veya akrabasının cinsiyeti, yaşı, hangi kuşakta bulunduğu, anayanlı veya babayanlı konumu, evlilik hususunda tabii olduğu kural ve düzenlemeler, hısımlık çerçevesinde mevcut durumunun ne olduğu, bireyin içinde yaşadığı sosyal grubun yapısı” (Güvenç, 1996, s. 271) hakkında bilgi sahibi olmak mümkündür.

Özetle, akrabalıkları üç ana başlık altında ele almak mümkündür. İlk gruptaki akrabalıklar kan bağıyla kurulanlardır. Bu neviden akrabalıklarda birey kan bağıyla bir anne ve babanın soy çizgisinden hareketle sosyal organizasyon içinde belirli bir statüyü işgal etmektedir. İkinci grupta yer alan akrabalıklarda ise, akrabalığın tesis edilmesi evlilik yoluyla mümkün olmaktadır. Birey, içinde yetiştiği kültürün olanakları ve gereklilikleri çerçevesinde seçmiş olduğu başka bir bireyle şifahi veya yazılı olarak evlilik akdi gerçekleştirmek suretiyle sosyalleşme sürecini sürdürmektedir. Bir diğer akrabalık şekli ise, kültürel bir akrabalık türü olan tasavvurî akrabalıktır. Bu neviden akrabalıkta ne soy çizgisi ne de hısımlık bağı hâsıl olmaksızın kültürel olarak ortaya çıkan gerek mekânsal gerekse ruhsal yakınlaşmanın akrabalık kurumundaki tezahürü olarak oluşan kültürel akrabalık formları durumundadırlar.

Tasavvurî Akrabalık

Gerek kan bağına gerekse de evlilik bağına dayalı olarak teşekkül etmiş akrabalıklar sosyal organizasyonun yapı taşları durumundadır. Bu sosyalleşme sürecinde bağı tesis eden etken kan birliği veya evlilik kurumudur. Sosyalleşme sürecine devam eden birey son minvalde yapay bağlarla bağlanacağı yeni akrabalık sistemleri ve bağları geliştirmiştir. Bu durumda, kan ve evlilik bağı ile bağlanılmamış kimi bireylerin ailedenmiş gibi tasavvur edilerek, akraba olarak adlandırıldığı da görülmektedir.

Bu gibi yapay bağlarla oluşturulan akrabalıklara “tasavvurî akrabalık”, “şibih akrabalık”, “yarı akrabalık” [half kinships] (Tezcan, 1982, s. 117), “sanal akrabalık [fictive kinship], “sözde akrabalık” (Bates, 2003, s. 275), “düzmece akrabalık” (Balaban, 2002, s. IX), sahte akraba/ artificial kinsmen (Bloch, 1973, s. 79) denilmektedir. Kan ve evlilik bağlarıyla oluşturulan gerçek akrabalıklara ilaveten sanal akrabalıklarla da birey sosyalleşme çevresini genişletmeyi hedef almış olmalıdır. Sanal akrabalıklar kan ve evlilik bağıyla tesis edilen akrabalıklardan farklı olarak belirli düzenlemeler çevresinde tesis edilmektedir. Bates’in (2003, s. 275) ifadesiyle, genel anlamıyla sözde akrabalık, saf bir şekilde biyolojik kategorilerde yer almayan, kültürel olarak tanımlanmış yakınlıklardır. Bates (2003, s. 274), bu neviden akrabaların da ailedeki diğer bireyler gibi hak ve sorumluluklar noktasında statülerinin onaylandığının altını çizdiği tanımlamada, bireylerin akrabalık kurumu çerçevesinde ailenin diğer bireyleri ile eşit veya neredeyse eşit olarak tasavvur edildiğinin de üzerinde durulmuştur. Bu bakış açısına göre tasavvurî akrabalar, sosyal olarak onaylanmış ve tanınmış durumdadırlar. Diğer yandan tasavvurî akrabalıkta, akraba olarak tasavvur edilen kişiler, akrabalık tesis etmek üzere seçilmiş bireylerdir. Bates (2003, s. 275), bu durumu “seçtiğimiz aile” [family we choose] şeklinde ifade etmektedir. Radcliffe-Brown (1952, ss. 52-53), tasavvurî akrabalıkları, “aynı soydan gelmeyen ve aynı ataları soy çizgisinde paylaşmayan kişiler arasında, sanki gerçekten birbirleriyle soya dayalı akrabalığı varmışçasına yakınlaşmalar” olarak tanımlamaktadır. Bu türden yakınlaşmalarda tasavvurî akraba olan birey/ler, sosyal grubun tüm üyeleri veya çoğunluğu tarafından akrabaymış gibi görülmektedir. Son minvalde ise bu türden akrabalıkları tanımlamada tercihen “soya bağlı olmayan akrabalık” [no actual genealogical tied kinsmen] terimi kullanılmaktadır.

Tasavvurî akrabalıkları ekonomi temelinde ele alan Bloch (1973, s. 79), böylesi akrabaların kan ve evlilik bağına dayalı akrabalara ilaveten çeşitli sorumlulukları olduğunu belirtmektedir. Zira, ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayalı toplumlarda, tasavvurî akrabaların, akrabalık tesis etmek üzere yakınlaştıkları bireylerle aradaki bağı oluşturan asıl faktör işbirliğidir. Bloch (1973, ss. 79-80), tasavvurî akrabaların, akrabalarının ihtiyaç duyduğu her durumda arzu edilen yardımları sağlamaları vesilesiyle, bu kişilerin akraba olarak tasavvur edildiğini ifade etmektedir. Bu hususla ilgili olarak da, çalışmasına referans olan kaynak kişilerin “gerçek akrabam zaten yanımda, sahte akrabam [artificial kinsmen] ise ben çağırduğumda yanımda” sözlerine atıfta bulunmaktadır.

Sosyal organizasyonun temelini oluşturan merkezi kurumlar, hemen her kültürde müşterek hususiyetlerle karşımıza çıkmaktadır. Meksika’da tasavvurî akrabalıklar üzerine yaptığı çalışmada Carlos (1973, s. 75), bu türden akrabalık bağlarının [compadrazgo] hâlihazırda birbirini tanıyan bireyler arasında, çeşitli

sosyo-ekonomik, kültürel, politik ilişkileri güçlendirmek için tesis edildiğini bildirmektedir. Böyle kurulan akrabalıklar sayesinde, aynı veya farklı sosyal statüden ve sınıflardan gelen iki birey sosyal organizasyonun içine sızarak sosyal ilişkiler ağını güçlendirmekte ve hatta yeniden yapılandırmaktadırlar. Yapay bağlarla akraba olan bireyler çok yakın bir duygusal yakınlık içinde olmanın yanı sıra, birbirlerine sürekli olarak belirli mal ve yardım temin etmekle yükümlüdürler (Carlos, 1973, s. 77). Bu yönüyle ele alındığında tasavvurî akrabalık formu olarak “compadrazgo” karşılıklılık esasına dayalı olarak teşekkül eden sosyo-ekonomik bir antlaşma görünümündedir. Diğer yandan tasavvurî akrabalıkları kurgusal akrabalık olarak tanımlayan Ibsen ve Klobus (1972, s. 618), bu türden yakınlaşmaların bireyin sosyalleşme sürecindeki tamamlayıcı ve ikame edici yakınlaşmalar olduğunu üzerinde durmakta ve çalışmalarında, kurgusal akrabalıklarda kullanılan terminolojinin Amerikan toplumu özelinde gerçek akrabalarla aynı terimleri ihtiva ettiğini, ekseriyetle bireyin çocukluk sürecinde kullanıla geldiğini, farklılığın ise duygusal yakınlığın seviyesinde bulunduğunu ifade etmektedirler.

Tasavvurî akrabalık bağlarının tesis edilmesinde duygusal yakınlık kadar ehemmiyetli bir başka husus ise paylaşılan tecrübelerdir. Bu şekilde ortak bir tecrübe birikimini haiz olan iki birey arasında duygusal yakınlaşmanın kuvvetli olması potansiyeli doğmaktadır. Jacob (2009, ss. 95-100), çalışmasında organ yetmezliğine bağlı olarak plantasyon operasyonuna taraf olan bireyler arasındaki tasavvurî akrabalıkları incelemiştir. Plantasyon tecrübesini karşılıklı olarak paylaşan bireyler hem fiziksel hem de duygusal olarak yakınlaşmakta ve birbirlerini gerçek akrabalarıymışçasına benimsemektedirler. Bu görüşü destekleyen Sahlins (2014, s. 13) de benzer bir şekilde, biyolojik olarak tanımlanmış akrabalıkların yanı sıra toplumsal olarak inşa edilmiş akrabalıklarda, ilişkilerin kimi durumlarda biyolojik olanlardan daha yakın olduğuna dikkat çeker ve akrabalığın doğum yoluyla belirlenmediği böylesi durumlarda birlikte yaşamın yakınlaşmadaki yoğunluk açısından belirleyici olduğunu ifade eder.

Bununla birlikte, tasavvurî akrabalıkların sıklıkla bir ritüel eşliğinde tesis edildiği de bir vakiydir. Bu ritüellerde hem söz konusu akrabalıkların, sosyal grubun diğer üyelerince onaylanması hem de tabiatüstü alan tarafından kutsanması kaygısı bulunmaktadır. “Türk kültür ekolojisi”nde (Çobanoğlu, 2001) mevcut tasavvurî akrabalıklar da benzeri ritüeller eşliğinde tesis edilmekle birlikte, yukarıda sözü edilen iki işlevi de karşılamaya yönelik olarak gerçekleştirildiği görülmektedir. Türk kültür ekolojisinde bu amaçlara yönelik olarak gerçekleştirilen ritüellerde kan, süt, su gibi sıvıların sıklıkla kullanıldığı, yine bu ritüellerin şahitler huzurunda gerçekleştirildiği müşahede edilmektedir. Tasavvurî akrabalıkların Türk kültür ekolojisinde yaygın bir şekilde tesis edildiği bilinmektedir. Bunlar arasında kirvelik, sağdıçlık, ebe analığı, kan

kardeşliği, musahiplik, yengelik, kına anası ve benzeri nitelikte çok çeşitli akrabalıklar mevcuttur. Çalışmamızda kadınlar tarafından tesis edilen ve gerçek kardeşlik statüsünde tasavvur edilen akrabalıklar üzerinde durulacaktır. Bu akrabalıklar arasında ön plana çıkanlar sırasıyla, “örüden tutma kardaşlık”, “ahretlik veya ahret kardeşliği” ve “süt kardeşliği”dir.

Örüden Tutma Kardaşlık

Türkçe’de *örü* kelimesi, “otlak, mera, çayır” (Dilçin, 1983 s. 169) anlamına gelmektedir. Anadolu’da otlak manasında kullanılan “örü” kelimesinin diğer Türk lehçelerinde köyün veya avlunun hemen yakınındaki otlığa verilen bir isim olduğu bilinmektedir (Ögel, 2000, s. 28). Başka bir deyişle otlak ortağı anlamına da gelen bu kelime bir nevi ortaklığa işaret etmektedir. Diğer yandan *Divânu Lügati't-Türk*’te aynı kelime “öğdeş örü tartar” yani “karındaşlar birbirlerine karşı muhabbet besler yardım eder” (Atalay, 2006, s. 382) şeklinde geçmektedir. “Örü” kelimesinin muhabbet ve sevgi anlamlarında deyiş içinde geçmesi de “örüden tutma kardaşlık” adı verilen bu kurumun hem muhabbete hem de yardımlaşmaya dayalı bir ortaklık olması göz önünde bulundurulduğunda oldukça düşündürücüdür.

Örüden tutma kardaşlık bugün Türkiye’nin Batı Karadeniz Bölgesi’nde yer alan Kastamonu iline bağlı Çatalzeytin ilçesinin köylerinde işlerliğini sürdüren bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte, M. Tezcan (2008, s. 87) tarafından “tutma kardeşlik” olarak adlandırılan tasavvurî akrabalık talebeler arasında yaygın bir yakınlaşma durumundadır. Tutma ağabey veya tutma abla olarak birbirlerini tanımlayan lise düzeyindeki öğrenciler, bu akrabalık bağı vesilesiyle hem okula intibak etmekte, hem de kimi ihtiyaç duyulan nesne ve servisleri temin etmek noktasında birbirlerine destek olmaktadırlar. İki kadın arasında gerçekleşen bu anlaşmanın önkoşulu iki kadın arasında ekonomik zenginlik bakımından birbirine eşitlik ve iki kadın arasında duygusal ve düşünsel olarak uyumun hâsıl olmasıdır. Kana veya evliliğe dayalı olarak tesis edilmemiş tasavvurî akrabalıklarda akraba olması muhtemel kişiler arasında her hangi bir deyişkene bağlı yakınlığın hâsıl olması kültürlerarası bir gerçekliktir. Ritüele dayalı olsun veya olmasın tasavvurî akrabalar arasında yaş, cinsiyet, medeni hâl, sosyal statü, etnik köken vb. alanlardan birinde veya birkaçında benzerlik olması gerekmektedir. Japonya merkezli çalışmalarında Norbeck ve Befu (1958, s. 102), tasavvurî akrabalıklarda tarafların yaşlarının yakınlığının ve medeni hâllerin aynı oluşunun sıklıkla rastlanan müşterek hassasiyetler olarak tespit etmişlerdir. Bu müşterekler sayesinde akrabalığa taraf olan bireyler arasında duygusal ve düşünsel yakınlaşma hâsıl olmaktadır. Karşılıklı rızaya ve ekonomik varsıllık bakımından eşit koşullara sahip olmak durumunda gerçekleşen bu kardeşlik bağı söze dayalı bir ekonomik antlaşmayla tesis edilmektedir. Bununla birlikte *örüden tutma kardaşlık* antlaşması paylaşılmış

deneyim ve yükümlülük bilincinin taraflarda hâlihazırda var olmasını gerekli kılmaktadır.

Emil Durkheim'in (2006, s. 438) de vurguladığı şekliyle sözleşenlerin rızalarının bulunması şifahi antlaşmalarda, onları bağlamak için kâfi bir gerekçeyi oluşturmamaktadır. Dolayısıyla kurulan bağ, rızadan çok belli törenlere [karşılıklı söz verme, teklifin yapılması ve teklifin kabul edilmesi], kimi deyimlerin kullanılmasına [*örüden tutma kardaşım* örneğinde olduğu gibi] ve deneyime dayalı olarak tesis edilmektedir.

Örüden tutma kardaşlığın ritüel yapısı basit bir seyir göstermektedir. Duygusal ve düşünsel uyumun neticesinde hâsıl olan arkadaşlığın ileri evrelerinde taraflardan biri diğerine: “Örüden tutma kardaşım olur musun” der. Sonra örneğin Ağustos Ali'nin karısı “olurum” derse artık ahretlik gibi birbirlerine taşırlar. O öbürünün eksliğini taşır öbürü de onun...” (Taşkıran, 2012) şeklinde “örüden tutma kardaşlık” teklifinde bulunmaktadır.

“Örüden tutma”, iki kadın arasında kana ve evliliğe dayalı bir akrabalığın bulunmamasına gönderme yapmaktadır. Bu konuda kaynak kişinin sözleri ziyadesiyle anlamlıdır:

“Örüden tutma yani örüden. Aslında yok yani. Ama örüden. Yoktan çıkan kardeş bir yerde... Örü yani meradan tutma. Gerçekte kardeşi değil de destekçisi eksliğini tamamlayıcısı yani. Örü diye hayvanların otlatıldığı meraya deriz. İşte bu kardeş de oradan bulmadır. Aslında yok da örüden kardaşı deriz. Böyle olunca ana baba kardaşlığı değil zor gün kardaşlığı yani...” (Demir C. 2012).

Örüden tutma kardaşlık antlaşması, taraflar arasında kabul edildikten sonra taraflar birbirlerinin eksikliklerini ve gereksinim duydukları nesnelere gidermek yükümlülüğünü üstlenmektedirler. *Örüden tutma kardaşlık* ortaklığının bir başka boyutu da antlaşmanın kabulünden itibaren taraflardan birinin ölümüne kadar sürüyor olmasıdır.

“Örüden kardaş tuttuğum ölesiye kadar ya da ben ölesiye kadar örüden kardaşız. Örüden tuttuktan sonra bir ev iki ev olur. Neyse eksiki bizde varsa tamam ederiz. Benim mısır unum yoksa örüden tutma kardaşım bana mısır getirir. Onun neyi yoksa ben de ona götürürüm. Bizden biri ölürse o zaman bozulur. Çocuklarımız veya gelinlerimiz isterse aralarında anlaşır. Ama bizim ki ölünce biter” (Demir S. 1940).

Hayatlarının bir noktasında kendisine “örüden tutma kardaş” bulan kadınlar ekonomik kardeşlik antlaşmasından; ortakların birinin ölümüne kadar olan süreçte kardeşirler. Bu ortaklıkta para kullanılmamakta, tarafların gereksinim duyduğu mallar ve nesnelere mübadele edilmektedir. “Örüden tutma kardaşlık” kurumunun işlevi yardımlaşma ve dayanışmanın pekiştirilmesinin yanı sıra kardeşler arasında ekonomik varsıllık dengesinin sağlanmasına katkıda

bulunmaktadır. Bununla birlikte, bireyin toplum içinde yalnızlaşmasına mani olurken ekonomik olarak da ihtiyaçlarının karşılanması ile birey ekonomik yeterlilik düzeyine ulaşabilmektedir. Bu bağlamda birey ait olduğu topluluğun tüm bireylerine ihtiyaç hâlini ifşa etmeksizin gereksinimlerini temin edebilmektedir. Sosyal yanıyla, örüden tutma kardaşlık ile aralarında tesis edilmiş muhabbet ve güven duygusuyla birey sosyalleşmektedir.

Ahretlik veya Ahret Kardeşliği

“Ahiret” sözcük anlamıyla İslâm inancı bağlamında ölümden sonra başlayacak olan ebedi hayata gönderme yapmaktadır. Bu cümleden olarak ahretlik kardeşliği hem kardeşliğin tesis edilmiş olduğu dünyevi hayatı hem de metafizik hayatı bağlayıcı bir sanal akrabalık bağıdır. “Ahretlik” [ahirete kadar kardeşlik] kardeşliğinin tesis edilebilmesinin ön koşulu muhabbet duygusunun iki kadın arasında hâlihazırda mevcut olmasıdır. Muhabbet duygusunun tesis edilmesinden sonra iki kadından birinin ömrünün sonlanmasına kadar sürecek olan bu kardeşlik kurumunun şifahi anlaşması taraflar arasındaki diyaloglar sırasında birbirlerine “ahretlik” sözcüğü ile hitap edilmesiyle tesis edilmektedir. Ritüel karakteriyle ele alındığında ahretlik kardeşliği “Kurandan bazı surelerin okunmasının ardından ritüele katılan kadınların huzurunda antlaşmaya taraf olan kadınlar birbirlerinin elinden su içerek” (Erdentuğ, 1968, s. 47; Artun, 1998, s. 19; Balaman, 2002, s. 84) kardeşliklerini ilan etmektedirler. Ritüelin akabinde taraflar birbirlerine hediye sunmakta ve ritüelin nişanesi olarak muhafaza edilmektedir. Bu antlaşma ile zaman içinde gerçek kardeşliğe yakın bazen de daha ileri bir sanal kardeşlik tesis edilmektedir. Ahretlik kardeşliğinin Doğu Anadolu bölgesinde özellikle Kars yöresinde “bacılık” [sisterhood] denildiği kaydedilmiştir (Tezcan, 1982, s. 120).

“Ahretlik” kardeşliğiyle birbirine bağlanan iki kadın¹ zamanlarını neredeyse hep bir arada geçirmektedir. Birbirlerinin çocuklarını gözetmekle birlikte çocukları arasında nikâh kıyılmasında ne sosyal normlar açısından ne de İslâmî uygulamalar açısından engel teşkil edecek bir durum mevzu bahis olmamaktadır. Bu cümleden olarak “ahretlik” kardeşlerin zaman içinde birbirlerine kız alıp verdikleri de bilinmektedir. Ahretlik kardeşler arasında tesis edilen bu kardeşlik ancak taraflardan birinin ölümü ile sonlanmaktadır. Söz konusu kardeşliğin çoğu zaman ahretliklerin kız çocukları arasında da tesis edildiği bilinmektedir. Ahretlik kardeşliği sosyalleşmeye odaklı bir kardeşlik

¹ Ahretlik veya ahret kardeşliğinin Anadolu sahasında bazı yörelere mahsus olmak kaydıyla erkekler arasında da tesis edildiği bazı çalışmalarda kaydedilmiştir (İlbar, 1972, s. 205). Bununla birlikte ahretlik veya ahret kardeşliği istisnalar haricinde kadınlar tarafından tesis edilen sanal kardeşlik bağı olarak düşünülmelidir. Zira erkeklerin tesis etmiş olduğu ahretlik veya ahret kardeşliğinin örnekleri ziyadesiyle azdır.

olmakla birlikte zaman zaman ekonomik boyutlarıyla da ön plana çıkabilmektedir. Tarafların ekonomik durumları ölçüsünde birbirlerine destek oldukları, varsıllık bakımından eksikleri kapatmaya yönelik bir kardeşlik bağı olduğu bilinmektedir².

Süt Kardeşliği

Süt kardeşliği kadınlar tarafından tesis edilmekle birlikte hem kadınların kendilerini hem de sütleri ile beslemiş oldukları çocukları antlaşmanın yapıldığı andan ölüme kadar bağlayıcı bir kardeşlik bağıdır. Süt kardeşliği tasavvurî bir akrabalık bağı olmakla birlikte, Orta Doğu ve Akdeniz havzası kültürlerinde sıklıkla karşılaşılan bir akrabalık kurumu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bates (2001, s. 275), Orta Doğu ülkelerinde süt kardeşliğinin, hâlihazırda birbiriyle yakın ilişkiler içinde bulunan iki kadının evlatları arasındaki bağı güçlendirmek üzere tesis etmiş oldukları “bağ” [bond] şeklinde tanımlamaktadır.

Süt kardeşliğinin tesis edilmesi için her şeyden önce antlaşmaya taraf olacak iki kadının da lohusalık evresine bulunmaları gerekmektedir. Süt kardeşliğinin tesis edilmesi için öncelikli olarak kadınlar aralarında şifahi olarak mutabakata varmaktadır. Süt kardeşliğinin ritüel yapısı da bu antlaşmayı takip eden süreçte gerçekleşmektedir. İki kadın bu ritüel sırasında birbirlerinin çocuklarını kendi sütleriyle en az bir kez ve doyusuya beslemektedirler³. Bu ritüelin ardından kadınların emzirmiş oldukları çocukla kendileri arasında süte dayalı bir kardeşlik bağı oluşmaktadır. Bu bağ ile yalnızca kadınlar değil emzirilen çocuklar da ölene dek kardeş kalmaktadır. Sözü geçen kardeşlik bağı yalnız süt kardeşleri değil antlaşmaya taraf iki kadının tüm çocukları için bağlayıcı özellikler taşımaktadır. Bu cümleden olarak taraf olan iki kadının çocukları arasında evlilik yasaktır. Hem sosyal normlar hem de İslâmî normlar bu tipte bir evliliğe izin vermemektedir. Sözü geçen normlar açısından iki kadının tüm çocukları birbiri ile kardeş olmaktadır ve bu tipte bir evlilik de ensest olarak kabul edilmektedir. Bu durum yazılı hukuk kurallarıyla netleştirmezken halk hukukunda gerçekleşmesi ihtimal evliliklerde süt kardeşliğinin mevcudiyetinin

² Balıkesir ve civarında da ahret kardeşi olan kadınlar arasında hayat boyu süren ekonomi temelli bir dayanışma ve yardımlaşma söz konusudur. Bu ve benzeri tasavvurî akrabalıklar hususunda geniş bilgi için bakınız: (Ayaz, 2013).

³ İslâm hukukunun yaklaşımına göre süt kardeşliğinin kurulması için çocuğun mutlak suretle memeden beslenmesine gerek yoktur kardeşliğin tesis edilmesindeki ana ölçü bebeğin kendi annesinden başka bir kadının sütüyle beslenmiş olmasıdır. Kardeşlerin birbirleriyle evlenmeleri hususundaki ölçü ise mezhepten mezhebe değişiklik göstermektedir. Hanefi ve Malikilere göre sütün az veya çok olmasından ziyade besleme fiili ön plandayken Şafi, Hambeli ve Zaluri mezheplerinde ise besleme fiilinin en az beş kez gerçekleşmiş olması gerekmektedir. İslâm hukukunda süt kardeşliğinin konumu ile ilgili olarak detaylı bilgi için bakınız: (Kumbasar, 2001, ss. 317-332).

geçmişe dönük olarak soruşturulduğu çelişkili durumlarda da şahitlerin ifadesine başvurulduğu bilinmektedir⁴.

Süt kardeşliğinin tesis edilmesinde çeşitli sosyal ve kültürel dinamiklerin etkili bir yere sahip olduğu bilinmektedir. Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Rize Çamlıhemşin Köyüne bağlı köylerde çay tarımı ile geçinilmektedir. Çayların hasadının gerçekleşmesi ve ürünlerde beklenen verimin alınabilmesi için en kısa zamanda maksimum sayıda kadının imecesiyle gerçekleşebilmektedir. Hasat zamanı loğusa olan kadınlar çocuk bakımını nöbetleşe üstlerine almakta ve nöbetin olduğu gün tüm emzikli çocukları emzirmektedir. Hasat zamanı imeceye katılan kadınların çocukları da bu zorunluluk dolayısıyla "süt kardeş" olmaktadır. Diğer yandan köyde yapmış olduğumuz görüşmelerde her bir kadının kan bağıyla dört ve yedi arasında değişen çocuğu varken süt bağıyla bağlı olduğu çocuklar da eklendiğine bu sayı yirmiyeye kadar yükselebilmektedir. Köyde tüm yaşlılar kardeş olduğundan çocuklar evlilik çağına geldiğinde dışarıdaki köylerden gelin alınmakta ve kızlar dışarıya gelin verilmektedir (Kork, 2012).

Benzer sebeplerle süt kardeşlik bağının tesis edilmesi Batı Karadeniz bölgesi Kastamonu Çatalzeytin Yunuslar köyünde de tespit edilmiştir. Yunuslar köyünde de buğday hasadının yapılması sırasında imeceye müracaat eden kadınlar içinde loğusa olanlar nöbetleşe olarak çocukların emzirilmesi görevini üstlenmektedir. Hasat boyunca köydeki tüm yaşıt çocuklar birbirlerinin anneleri tarafından anne sütüyle beslenerek kardeş olmaktadır. Dolayısıyla Yunuslar köyünde de köy içinde tüm çocuklar birbirleriyle süt bağıyla kardeş olduklarından evlilik söz konusu olduğunda diğer köylerden kız alınıp verilmektedir (Demir C., 2012). Süt kardeşliği uygulaması Anadolu sahası dışındaki diğer Türk boylarında ve Türk soylu topluluklarda da sürekliliğini korumaktadır (Çeltikçi, 2010).

Süt kardeşliğinin tesis edilmesinin altında yatan başka bir gerekçe de varsıllık ve yoksulluk bakımından dengenin sağlanması hususundaki taleptir. Birbirine gönül bağıyla bağlı iki kadından biri varsıl birinin yoksul olduğu hâllerde varsıl kadının teklifi ile tarafların çocukları süt kardeş yapılmaktadır. Böylece varsıl anne yoksul tarafın çocuğunun süt annesi olarak hayat boyu süt çocuğunun ihtiyaçlarını karşılamak noktasında sorumluluk almaktadır. Çocuğun doğumuyla başlayan evliliğine kadar uzanan süreçte süt annesi olarak maddi açıdan çocuğa destek olmaktadır. Antlaşmanın bu boyutu, antlaşmanın ve

⁴ Evvelce evlenmesi planlanan iki kişinin evliliğine rızası olmayan yakınları ve komşuları tarafından süt kardeşliği soruşturmaları başlatıldığı bu tür çelişkili durumlarda önce annelerin şahitliğine başvurulduğu annelerden birinin ölmüş olması durumunda ise yakın akrabaların şahitliğine müracaat edildiği kaydedilmektedir (Özen, 1951, s. 396; Barman ve İpçioğlu, 2009, s. 241).

ritüelin gerçekleştiği andan ölüme kadar uzanan süreçte bağlayıcı özellik taşımaktadır. Süt kardeşliği işlevsel olarak süt bağıyla başka bir anneye ve çocuğa bağlanan bireyi sosyal olarak tamamlayıcı ve hayat boyu destekleyici boyutuyla karşımıza çıkmaktadır. Ekonomik boyutuyla ele alındığında hem kendi annesinin ekonomik imkânlarıyla hem de süt annesinin imkânlarıyla desteklenerek ihtiyaçları doyum noktasında karşılanmaktadır.

Örüden Tutma Kardeşlik, Ahretlik veya Ahret Kardeşliği ve Süt Kardeşliğinin Müşterekleri

Sözü geçen kardeşliklerin tesis edilmesi ancak kadınların rızalarına bağlıdır. Bu neviden kardeşliklerin oluşturulması için evli kadınların eşlerinden müsaade almalarına gelenek içinde gerek görülmemektedir. Hâlihazırda hab⁵, süt kardeşliği, örüden tutma kardaşlık, ahretlik veya ahret kardeşliği gibi kardeşlik ya da ortaklıklar Türk kültüründe kadın işi olarak düşünüldüğünden kimi yörelerde⁶ erkeklerin bu tip yapılar içinde izinlerine başvurulmamaktadır. Buna karşılık kirvelik⁷, kan kardeşliği⁸ gibi sanal akrabalık ilişkilerinin tesis edilmesinde erkeklik vurgusunun ön planda olduğu, kardeşlik antlaşma ve ritüellerinin erkekler elinden yürütüldüğü bilinmektedir.

Her bir kardeşlik kurumu hem ekonomik hem de sosyal nedenlere bağlı olarak tesis edilmektedir. Kadınlar tarafından tesis edilen bu antlaşmalar yazıya bağlanmaksızın sözlü olarak gerçekleştirilmektedir. Kadınlar arasında gerçekleşen bu neviden kardeşlik antlaşmaları yalnızca kendilerini değil tarafların çocuklarını da çeşitli boyutlarda bağlayıcıdır. Süt kardeşliğinde tarafların çocukları arasında evlilik bağı kurulamazken örüden tutma kardeşlik ve ahretlik veya ahret kardeşliğinde evlilik yönünden bağlayıcı bir durum yoktur. Söz konusu kardeşliklerin her birinde tarafların çocuklarını hem maddî

⁵ Ailelerin belirli bir düzen içinde ödünç süt alışverişiyle ve süt ortaklığıyla, imece usulüne dayalı süt toplamak amacıyla bir üretim kooperatifi gibi işleyen, kadınlar arasında yapılmış bir ekonomik ortaklık olan hab, değişik/değişik hakkında detaylı bilgi için bakınız: (Özarlan, 2005, ss. 54-59; Kutlu, 1986, s. 30; Düzgün, 1991, ss. 49-51).

⁶ Mesela Balıkesir ve çevresinde çocukları süt kardeşliği akrabalığı kurmak isteyen kadınların eşlerinden izin almaları gerektiği tespit edilmiştir. Bu hususta bakınız: (Ayaz, 2013, s. 237-238).

⁷ Kirvelik erkekler arasında tesis edilen bir sanal akrabalık bağıdır. Erkeklerin sünnet olan çocuklarının sünnet ritüeline paralel olarak tesis edilen kirvelik kardeşliği için bakınız: Kudat, 1974, Tezcan, 1975).

⁸ Kan kardeşliği de tam anlamıyla sanal bir kardeşlik bağına gönderme yapmaktadır. Türk kültüründe kan kardeşliğinin çok kadim zamanlara dayandığı kaynaklarca doğrulanmıştır. Erkekler elinden yürütülen bu kardeşlik bağıyla ilgili detaylı bilgi için bakınız: (Öztelli, 1974, s. 412; Örnek, 1971, s. 131; Erdentuğ, 1968, s. 47; Balaman, 1982, s. 79; Durmuş, 2009, ss. 97-107).

hem de manevî açıdan destekleyen bir akrabalık bağı oluşturulmaktadır. Diğer bir müşterek ise her bir antlaşmanın geçerlilik süresinin ölümle sonlanması yani hayat boyu süren bir kardeşliğin tesis ediliyor olmasıdır.

Sonuç

Kadınlar çeşitli kültür ekolojilerinde hem kendilerinin hem de çocuklarının hayatlarını kolaylaştırmaya yönelik olarak “kardeşlik” adı altında ortaklık bağları geliştirmişlerdir. Bu neviden kardeşlikler ve ortaklıkları çeşitli antlaşmalar ve ritüellerle bir düzene bağlamışlardır. Kan ve evlilik bağıyla kurulmuş akrabalık ve kardeşlik bağlarına ilaveten kurulmuş olan bu sanal kardeşlik bağlarıyla hem kendi sosyalleşmeleri açısından hem de evlatlarının geleceklerini kolaylaştırmak, refah seviyelerini artırmaya yönelik olarak karşılıklılık esasına dayalı olarak söz konusu kardeşlik bağlarını güçlendirmişlerdir. Bu türden kardeşlik antlaşmaları, kardeş kadınları hayat boyu sürecek bir bağla birbirine bağlarken aynı zamanda kadınların çocuklarını da hem kendilerine hem birbirlerinin çocuklarına bağlamıştır. Bu kardeşlikler duruma göre kadınlar arasında hâsıl olan muhabbet sebebiyle tesis edilmekteyken, duruma göre de geçim örüntülerine veya ekonomik ihtiyaçlara bağlı olarak oluşturulmuştur. Bu neviden bağlarla birbirine bağlanan kadınlar hem sosyalleşme noktasında kendini sanal kardeşi yahut ortağıyla tamamlamış hem de ekonomik açıdan derin bir yoksullukla mücadele etmek zorunda kalmamıştır. Bütün bu uygulamalar hayatı kolaylaştıran toplumsal dayanışma veya tesanüt örnekleri olarak ortaya çıkan geleneksel pratiklerdir.

Kaynakça

A. Kaynak Kişiler

- Demir, Cemile, (2012), [Çiftçi, Çatalzeytin Sumay Köyü, 72 yaşında, okuma yazması yok, 1940 doğumlu] ile yapılan görüşme. Görüşmenin ses kayıtları ve deşifre edilmiş metinleri Hicran Karataş arşivindedir.
- Demir, Sevim, (2012), [Ev Hanımı, Çatalzeytin Yunuslar Köyü, 53 yaşında, İlkokul Mezunu, 1959 doğumlu] ile yapılan görüşme. Görüşmenin ses kayıtları ve deşifre edilmiş metinleri Hicran Karataş arşivindedir.
- Kork, Ahmet, (2012), [İşletmeci, Rize Çayeli Buzlupınar Köyü, 36 yaşında, İlkokul Mezunu, 1977 doğumlu] ile yapılan görüşme. Görüşmenin ses kayıtları ve deşifre edilmiş metinleri Hicran Karataş arşivindedir.
- Taşkıran, Mustafa, (2012), [Torna Tesviye Ustası, Çatalzeytin Sekicek Köyü, 54 yaşında, İlkokul Mezunu, 1958 doğumlu] ile yapılan görüşme. Görüşmenin ses kayıtları ve deşifre edilmiş metinleri Hicran Karataş arşivindedir.

B. Araştırmalar

- Artun, E. (1998). *Tekirdağ Halk Kültürü Araştırmaları I*. Tekirdağ: Tekirdağ Genç İş Adamları Derneği Yayınları.
- Atalay, B. (2006). *Kaşgarlı Mahmut, Divânu Lügati't-Türk, Cilt III*. Ankara: TDK Yayınları.
- Ayaz, B. (2013). *Balıkesir Yöresinde Kan Bağı ve Evlilik Dışı Akrabalık İlişkileri Üzerine Bir Değerlendirme*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Balaman, A. R. (2002). *Evlilik Akrabalık Türleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Barman, M. ve İpçioğlu, M. (2009). 1792-95 Yılları Arasında Osmanlı Konya'sında Sosyal Yaşamdan Kesitler (The Scenes from Social Life in Ottoman Konya Between 1792-1795). *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22, 239-253.
- Bates, D. G. (2001). *Peoples and Cultures of the Middle East*. New Jersey: Prentice-Hall Inc.
- Bates, D. G. (2003). *Cultural Anthropology*. Boston: Pearson Education, Inc.
- Bates, D. G. (2009). *21. Yüzyılda Kültürel Antropoloji İnsanın Doğadaki Yeri* (S. Aydın vd, Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay.
- Bloch, M. (1973). The Long Term and the Short Term: The Economic and Political Significance of the Morality of Kinship. *The Character of Kinship*, (J. Goody, Ed.) in (pp. 75-86). Cambridge: Cambridge University Press.
- Carlos, M. L. (1973). Fictive Kinship and Modernization in Mexico: A Comparative Analysis. *Anthropological Quarterly*, 46(2), 75-91.
- Çeltikci, O. (2010). Türk Dünyası Kültüründe Doğum Üzerine Ortak Uygulamalar. *Journal of Azerbaijani Studies*, 6, 511-521.
- Çobanoğlu, Ö. (2001). *Türk Dünyası Kültür Ekolojisi ve Atasözleri*. Ankara: AKM Yay.
- Dilçin, C. (1983). *Yeni Tarama Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Durkheim, E. (2006). *Toplumsal İşbölümü* (Ö. Ozankaya, Çev.). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Durmuş, İ. (2009). Türk Kültür Çevresinde Ant (Oath in Turkish Culture Region). *Millî Folklor*, 89, 97-107.
- Düzgün, D. (1991). Geleneksel Bir Yardımlaşma Kurumu Hab. *Millî Folklor*, 2(11), 49-51.
- Erdentuğ, N. (1968). *Hal Köyünün Etnolojik Tetkiki*. Ankara: AÜDTCF Yayınları.
- Güvenç, B. (1996). *İnsan ve Kültür*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ibsen, C. A. and Klobus, P. (1972). Fictive Kin Term Use and Social Relationships: Alternative Interpretations. *Journal of Marriage and Family*, 34(4), 615-620.
- İlbars, Z. (1972). Aile ve Akrabalık İlişkileri ve Değişmeler Üzerine Bir Araştırma. *AÜDTCF Antropoloji Dergisi*, 7, 201-206.
- Jacob, M. A. (2009). The Shared History: Unknotting Fictive Kinship and Legal Process. *Law&Society Review*, 43(1), 95-126.

- Kottak, C. P. (2001). *Antropoloji İnsan Çeşitliliğine Bir Bakış*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Kumbasar, H. M. (2001). Süt Akrabalığı. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16, 317-332.
- Kutlu, M. M. (1987). Şavaklı Türkmenler’de ‘Hab’ Geleneği. *Türk Kültürü*, 273, 30.
- Malinowski, B. (2003). *Yabani Toplumda Suç ve Gelenek* (Ş. Yeğin, Çev.). İstanbul: Epsilon Yayınları.
- McLennan, J. F. (1886). *Studies in Ancient History: Primitive Marriage*. New York: Macmillan and Co.
- Morgan, L. H. (1871). *Systems of Consanguinity and Affinity of the Human Family*. Washington: Smithsonian Institution.
- Murdock, G. P. (1965). *Social Structure*. New York: The Macmillan Company.
- Norbeck, E. and Befu, H. (1958). Informal Fictive Kinship in Japan. *American Anthropologist*, 60(1), 102-117.
- Nuttal, M. (2000). Chosing Kin: Sharing and Subsistence in a Greenlander Hunting Community. *Dividens of Kinship: Meaning and Uses of Social Relatedness*, (P. Schweitzer, Ed.). London: Routledge.
- Örnek, S. V. (1971). *Etnoloji Sözlüğü*. Ankara: AÜDTCF Yayınları.
- Özarslan, M. (2005). Bir Halk Ekonomisi Örneği Olarak “Hab” ve “Değişik/Denişik” Geleneği ve İşlevleri. *Türkbilig*, 10, 54-59.
- Özarslan, M. ve Karataş, H. (2012). Yaşayan Bir Mübadele Ekonomisi Örneği: Örden Tutma Kardaşlık. *Halk Kültüründe İktisat ve Ticaret Uluslararası Sempozyumu*, 27-29 Nisan 2012, Şanlıurfa-Türkiye.
- Özen, C. (1951). Adli Tıp ve Sosyal Tıp Bakımından Medeni Kanunumuzun Bazı Maddelerinin Tetkiki. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 8(3), 394-399.
- Öztelli, C. (1974). Anadolu’da Şamanlığın İzleri. *I. Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Radcliffe-Brown. (1952). The Study of Kinship Systems. *Structure and Function in Primitive Society* in (pp. 49-90). Aberdeen: The University of Aberdeen Press.
- Rivers, W. H. (1914). *Kinship and Social Organization*. London: Constable&Co Ltd.
- Sahlins, M. (2014). *Akrabalık Nedir, Ne Değildir?* (A. Pala, Çev.). İstanbul: Dipnot Yayınları.
- Tezcan, M. (1982). Tasavvurî Akrabalık ve Ülkemizdeki Uygulama. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 15(1),117-130.
- Tezcan, M. (2008). *Kültürel Antropolojiye Giriş*. Ankara: Maya Akademi Yayınları.
- White, L. (1994). *Money Makes Us Relatives: Women’s Labor in Urban Turkey*. Austin: University of Texas Press.